

การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน “ชุมชนหนองแขม”

A Study of the Nong Khaem Community History

อนุพงษ์ อินฟ้าแสง

รองอธิการบดีฝ่ายพัฒนานักศึกษา มหาวิทยาลัยธนบุรี

บทคัดย่อ

ชุมชนหนองแขม เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่าร้อยปี ตั้งแต่มีการขุดคลองภาษีเจริญ เมื่อ พ.ศ. 2409 และเมื่อมีการสร้างวัดหนองแขมศูนย์รวมจิตใจเมื่อปี พ.ศ. 2413 ชุมชนหนองแขมก็พัฒนาเติบโตขึ้นตามลำดับ จนได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอหนองแขม เมื่อ พ.ศ. 2445 จากนั้นชุมชนหนองแขม ก็ได้เกิดกิจกรรมต่างๆ มากมายในเวลาต่อมา ทั้งเป็นศูนย์กลางการค้าส่งข้าวที่สำคัญ มีโรงสีไฟถึง 4 โรง มีโรงงานทำกระดาษฟาง โรงเตาอิฐ ศูนย์กลางการค้าขายที่สำคัญของชุมชนต่างๆ โดยรอบ เช่น ศาลาแดง ศาลาชา บางแค รามบัว บางบอน เป็นต้น แต่กระแสนการพัฒนาอย่างรวดเร็ว การปรับเปลี่ยนพื้นที่ทางการเกษตรในอดีตเป็นโรงงานอุตสาหกรรม และธุรกิจบ้านจัดสรร การเข้ามาอยู่อาศัยของผู้นับแบบชุมชนเมืองที่ไม่มีความผูกพันกับท้องถิ่น ทำให้ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ไม่ได้รับการถ่ายทอด และอาจทำให้สูญหายไปในเวลาอันรวดเร็ว การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน “ชุมชนหนองแขม” เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับศิลปกรรมภายในชุมชน ทั้งที่เป็นสถาปัตยกรรม จิตรกรรม เรือนพื้นดิน รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน การตั้งถิ่นฐาน การขยายตัวและพัฒนาการของชุมชน เพื่อไม่ให้ข้อมูลดังกล่าวสูญหายไป และเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน

จากการศึกษาพบว่าชุมชนหนองแขม มีพัฒนาการอย่างรวดเร็วและยั่งยืนตั้งแต่พ.ศ. 2445 เมื่อมีการตั้งอำเภอหนองแขมขึ้น เนื่องจากเป็นศูนย์กลางการผลิตข้าวที่สำคัญ ชุมชนหนองแขมเป็นศูนย์กลางการค้าขาย มีตลาดร้านค้าริมคลองภาษีเจริญ และตลาดสดหน้าวัดหนองแขม ทั้งบนบกและทางน้ำ จนกระทั่ง พ.ศ. 2480 เมื่อมีการตัดถนนเพชรเกษม การขนส่งค้าขายทางบกเริ่มมีบทบาท การค้าขายในชุมชนหนองแขมเริ่มเบาบางลง ธุรกิจหลายอย่างปิดตัวลง เช่น โรงสีไฟ โรงงานเผาอิฐ และเมื่อมีถนนเข้าถึงชุมชนโดยตรง ตลาดร้านค้าริมคลองก็ค่อยๆ ปิดกิจการเช่นกัน

ถึงแม้ชุมชนหนองแขมจะพัฒนาเข้าสู่การเป็นสังคมเมืองมากขึ้นในปัจจุบัน ทำให้วัฒนธรรมของชุมชนบางประการสูญหายไป แต่ยังคงหลงเหลือศิลปกรรมในท้องถิ่นที่ควรได้รับการดูแล เช่น วิหารหลวงพ่อโต หรือพระอุโบสถหลังเดิม จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหาร หอไตร ของวัดหนองแขม ที่มีอายุเกินร้อยปี รวมทั้งเรือนพื้นดินที่อยู่ในสภาพทรุดโทรมควรได้รับการอนุรักษ์ โดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังอายุร้อยปีภายในวิหาร และเรือนพื้นดินอายุร้อยปีเช่นกัน นอกจากนี้ควรมีการจัดการศิลปกรรมของท้องถิ่นอย่างจริงจัง มีการปรับปรุงภูมิทัศน์ เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนในอนาคต

Abstract

The Nong Khaem community is a community that has a history that goes back over 100 years, Starting with the completion of the Phasi Charoen canal in 1866. After the building of the Nong Khaem temple in 1870, development of the community continued until it was elevated to the status as a district in 1902. From that point, it developed rather rapidly and became a center of trade, boasting four steam rice mills, a rice paper mill, a brick factory and was considered an important center of trade for the surrounding communities of saladeng, salaya, Bangkae, Rangbua and Bangbon, etc. However, the rapid development, the change from a farming community to one of industry and housing and the influx of outsiders caused a loss of the transferring of local customs and traditions to following generations. This study of the history of the Nong Khaem community is a collection of the arts of this community, including its architecture, paintings, local structures, and information of the history of the community and its founding, its expansion and development so that its history will not be forgotten and its cultural resources can be preserved.

From this study, it was found that the Nong Khaem community developed rapidly from 1902 when it was formally recognized as a district, since it was an important center of the rice trade, a center of commerce and it had markets and shops lining the Phasi Charoen canal as well as a fresh market in front of the Nong Khaem temple both on land and a floating market. Finally, in 1937, when the Phetchkasem Road was built, thus providing a more direct route for land transport, trade in this community began to drop. Many businesses closed, such as the rice mills, the brick factory and the many shops lining the canal.

Although the Nong Khaem community has developed into an urban community at present, losing its unique cultural heritage, there still remains some artistic qualities that deserve preservation. For example the Chapel of the Venerable Priest Toh, or the Old Temple, the murals in the chapel, the temple's monastic library which date back over 100 years, together with local buildings which are in a state of disrepair. All these should be preserved for future generation, especially the temple murals and old buildings. Not only that, sincere efforts must be made to manage the local arts of this community and beautification of the landscape to encourage cultural tourism in the future.

ความสำคัญของหัวข้อที่ทำการศึกษาวิจัย

ชุมชนหนองแขมเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานมาร้อยกว่าปี ตั้งอยู่ริมคลองภาษีเจริญ ซึ่งเป็นคลองประวัติศาสตร์ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้ขุดขึ้นเพื่อประโยชน์ในการคมนาคม ติดต่อค้าขาย เชื่อมต่อแม่น้ำเจ้าพระยาจากปากคลองบางกอกใหญ่ถึงแม่น้ำนครชัยศรี รวมทั้งเพื่อประโยชน์ในการขยายพื้นที่เพาะปลูกด้วย

โดยเริ่มขุดคลองเมื่อปีพุทธศักราช 2409 ซึ่งพระราชพงสาวดารกล่าวไว้ว่า “ในปีชาลนั้น โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระภิกษุสมบัตินรินธุ์ ซึ่งเป็นเจ้าภาษีฝิ่นเอาเงินภาษีฝิ่นขุดคลองตั้งแต่คลองบางกอกใหญ่ริมวัดปากน้ำ ไปตกแม่น้ำเมืองนครชัยศรี ยาว 620 เส้น กว้าง 7 วา ลึก 5 ศอก เป็นราคาค่าจ้างขุดคลอง และต่อไม้รวมเป็นเงิน 1,500 ชั่ง ชื่อว่าคลองภาษีเจริญ” (พระราชพงสาวดาร รัชกาลที่ 4 เล่ม 2, 2495: 103)

หลังจากมีการขุดคลองภาษีเจริญเมื่อปี พ.ศ. 2409 แล้ว ได้มีราษฎรเข้ามาตั้งถิ่นฐานสองฝั่งคลองภาษีเจริญและตามคลองซอยต่างๆ โดยประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก โดยเฉพาะปลูกข้าว และบริเวณชุมชนหนองแขมได้มีราษฎรอพยพมาจากบ้านหัวย่าน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จำนวนหนึ่ง จากนั้นได้มีการสร้างวัดหนองแขมขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2413 โดยพระวินัยธร (คำ) เจ้าอาวาสวัดเชิงเลน ตำบลบางช้าง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ซึ่งได้มาพร้อมกับราษฎรบ้านหัวย่าน ชื่อว่าวัดหนองแขม เพราะพื้นที่เป็นที่ลุ่มมีหนองน้ำและคันแถมขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันยังปรากฏพระวิหารหลวงพ่อโต ซึ่งเป็นพระอุโบสถหลังเก่า หน้าบันระบุดักราช พ.ศ. 2413 เป็นพระอุโบสถขนาดเล็กฝีมือแบบช่างพื้นบ้าน ภายในพระอุโบสถปรากฏภาพจิตรกรรมฝาผนัง นอกจากนี้บริเวณชุมชนหนองแขมยังปรากฏเรือนพื้นดินอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่อง จนเป็นชุมชนขนาดใหญ่ในปัจจุบัน (กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 2, 2526: 334-335)

ประวัติศาสตร์ชุมชนที่มีพัฒนาการมานานร้อยกว่าปี ที่แสดงให้เห็นได้จากรูปแบบสถาปัตยกรรม เรือนพื้นดิน รวมทั้งข้าวของเครื่องใช้อื่นๆที่หลงเหลือภายในชุมชน เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ชุมชนหนองแขมควรได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบก่อนที่มรดกล้ำค่าของชุมชนจะสูญหายไปกับกาลเวลา และการพัฒนาที่ขาดความเข้าใจในการอนุรักษ์ การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน “ชุมชนหนองแขม” นอกจากจะเป็นการรักษาามรดกวัฒนธรรมของชาติแล้ว ยังจะเป็นส่วนช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง เกิดความรักและหวงแหน ช่วยปกป้องดูแลมรดกของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เข้าใจความเป็นมาของตนเอง รวมทั้งก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน การตั้งถิ่นฐาน การขยายตัวและพัฒนาการของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับศิลปกรรมภายในชุมชน ทั้งที่เป็นสถาปัตยกรรม จิตรกรรม หัตถกรรม เรือนพื้นดิน เป็นต้น นอกจากนี้การศึกษาเรื่องราวของชุมชนยังเป็นการกระตุ้นให้มีการศึกษาชุมชนในประเด็นอื่นๆ ซึ่งจะเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนโดยเฉพาะเยาวชน ได้เกิดความรักและหวงแหน ช่วยดูแลศิลปวัฒนธรรม ที่เป็นมรดกของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ทราบถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน รวมทั้งพัฒนาการของชุมชน และข้อมูลสถาปัตยกรรมภายในชุมชน เช่น พระวิหารหลวงพ่อโต (พระอุโบสถหลังเก่า) หอไตรกลางน้ำ อาคารศาสนสถานต่างๆ และบ้านเรือนพื้นดินที่สร้างมาตั้งแต่มีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ๆ นอกจากนี้การศึกษาด้านประวัติศาสตร์ชุมชนหนองแขม ที่มีสถาปัตยกรรม อาคารศาสนสถาน เรือนพื้นดิน ที่มีความสำคัญ จะเป็นพื้นฐานในการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่ที่จะทำการศึกษา

เนื่องจากชุมชนหนองแขมในอดีต อยู่อาศัยริมสองฝั่งคลองภาษีเจริญ และคลองซอยเป็นหลัก โดยมีวัดหนองแขมเป็นศูนย์กลางของชุมชน และมีอำเภอหนองแขม (อำเภอเก่า) อยู่ห่างจากวัดประมาณ 1,500 เมตร ดังนั้นในการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนหนองแขม จะศึกษาชุมชนตามแนวคลองภาษีเจริญ เป็นระยะทางประมาณ 2,500 เมตร และลึกเข้าไป ด้านละประมาณ

500 เมตร ทั้งนี้จะไม่คำนึงถึงของเขตด้านการปกครองในปัจจุบัน

ขอบเขตด้านข้อมูลที่จะทำการศึกษา

ในปัจจุบันชุมชนหนองแขม มีการขยายตัวของชุมชน จากศูนย์กลางกรุงเทพฯ เพื่อใช้พื้นที่ในการสร้างโรงงาน และเพื่อการอยู่อาศัย จึงมีการเข้ามาอยู่ของราษฎรจากแหล่งอื่นมาก รวมทั้งมีการใช้พื้นที่ก่อสร้างอาคารพาณิชย์ บ้านเรือนอาศัย ทำให้วิถีชีวิตของความเป็นชุมชนดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไปมาก ดังนั้นในการศึกษาชุมชนหนองแขมจะกำหนดขอบเขตเฉพาะข้อมูลที่ยังพอศึกษาได้เท่านั้น ได้แก่

ประวัติศาสตร์ชุมชนหนองแขม

สถาปัตยกรรมภายในชุมชน เช่น โบราณสถาน อาคารศาสนสถาน รวมทั้งภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ติดกับโบราณสถาน ศาสนสถาน นั้นๆด้วย

เรือนพื้นถิ่น ได้แก่ เรือนไทย เรือนมะนิลา หรือเรือนปั้นหยา ที่อธิบายพัฒนาการของชุมชนได้

ผลการศึกษาวิจัย

ชุมชนหนองแขมเป็นชุมชนที่มีพัฒนาการมาจากคลองภาษีเจริญ เมื่อเริ่มขุดคลอง ในระยะแรก พ.ศ. 2409 จนถึงก่อนการเปิดใช้คลองภาษีเจริญ เมื่อพ.ศ. 2415 ชุมชนหนองแขมก็ก่อตั้งขึ้นแล้ว โดยมีวัดหนองแขมเป็นศูนย์รวมจิตใจ ชุมชนหนองแขมเป็นชุมชนที่มีการผสมผสานของกลุ่มชนที่หลากหลายพื้นที่ที่เข้าไว้ด้วยกันทั้งคนไทยจากหลายพื้นที่ คนไทยเชื้อสายจีนจากที่ต่างๆ และคนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยใหม่ๆ แต่ความหลากหลายก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าได้

คลองภาษีเจริญ บริเวณหน้าวัดหนองแขม

ภาพถ่ายโดย นายดำรงคัมภ์ อินฟ้าแสง เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2549

ศูนย์รวมจิตใจ ศรัทธา สร้างพลังในการดำเนินชีวิต ของชาวหนองแขม ไม่ใช่มีแต่เพียงวัดหนองแขม ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นรอยพระพุทธบาทจำลอง พระสังกัจจายน์หรือหลวงพ่อดโต เท่านั้นยังมีศูนย์รวมจิตใจของทั้ง

ชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีนอีก ได้แก่ ศาลเจ้าอาเนี้ยว หรือศาลเจ้าแม่กวนอิม สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ชาวหนองแขมเคารพนับถือมาร่วมร้อยปี นอกจากนี้ศาลเจ้าพ่อ

สะแกเต่า ก็เป็นที่เคารพนับถือของชาวหนองแขมมาร่วม

ร้อยปีเช่นกัน

ศาลเจ้าอานี๊ว หรือศาลเจ้าแม่กวนอิม

ภาพถ่ายโดย นายอนุพงษ์ อินฟ้าแสง เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2549

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนหนองแขมเจริญก้าวหน้า เป็นเพราะ ทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ ได้แก่พื้นที่ เพาะปลูกข้าวอันกว้างใหญ่ และคูคลองที่ส่งน้ำให้หน้าข้าว เนื่องจากข้าวเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศใน เวลานั้น นอกจากนี้การตั้งโรงสีข้าว หรือโรงสีไฟ ที่ ชุมชนนี้ถึง 4 โรง ทำให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการผลิตข้าว ที่ครบวงจร เป็นทั้งชาวนา หลงจู้ รับซื้อข้าว เป็นเจ้าแก่ โรงสี เป็นพ่อค้าข้าว ประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนจึงมี อาชีพที่มั่นคง

การมีโรงเก็บภาษีที่หนองแขม ก็เป็นอีกปัจจัย หนึ่งที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น เพราะการขนส่งสินค้า

สมัยก่อนใช้การขนส่งทางน้ำเป็นหลัก และคลองภาษี เจริญเป็นคลองที่ขุดขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการ ขนส่งสินค้าโดยเฉพาะ โดยสินค้าที่มาจากจังหวัดทาง ทิศตะวันตกเช่น สมุทรสงคราม สมุทรสาคร ต้องผ่าน เส้นทางนี้ทั้งสิ้น และสินค้าที่สำคัญได้แก่ น้ำตาล มะพร้าว ผลไม้ เป็นต้น ส่วนสินค้าจากกรุงเทพฯที่จ้ นำไปค้าขายทางสมุทรสาคร ได้แก่ น้ำมัน นม และสินค้า พุ่มเฟือย อื่นๆ รวมทั้งทรายเพื่อใช้ในการก่อสร้างด้วย พบว่าในสมัยก่อนมีเรือ โยงบรรทุกของพ่วงต่อกันถึง 8 – 10 ลำทีเดียว

โรงไฟฟ้าหนองแขม
ภาพถ่ายโดย นายอนุพงษ์ อินฟ้าแสง เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2549

นอกจากนี้เมื่อมีการจัดตั้งให้ชุมชนหนองแขมมีฐานะเป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ. 2445 ยิ่งทำให้ชุมชนหนองแขมพัฒนารวดเร็วขึ้น ด้วยเพราะมีการตรวจงาน การสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่นการสร้างถนนทางเดิน จัดให้มีสถานีตำรวจ

และที่สำคัญชุมชนหนองแขมเป็นศูนย์กลางการค้า มีสินค้าทั้งอุปโภคและบริโภคมาจำหน่ายมากมาย ชุมชนหนองแขมจัดได้ว่าเป็นตลาดใหญ่ทั้งบนบก และ

ในน้ำ โดยปกติจะมีตลาดร้านค้าริมน้ำที่ชุมชนหนองแขมข้างวัดหนองแขมทางทิศตะวันออก และตลาดเตาอิฐเขตอำเภอกระทุ่มแบน ด้านตะวันตกของวัด เป็นตลาดที่มีของขายมากมายทั้งวัน รวมทั้งตลาดสดที่เป็นตลาดนัดวันเว้นวันที่เปิดให้ขายที่หน้าวัดหนองแขม ตั้งแต่ตีสี่จนถึงเพล มีผู้คนมาจับจ่ายใช้สอยจากชุมชนอื่นเป็นจำนวนมาก เช่นมาจากศาลายา ศาลาแดง บางบอน บางแค เป็นต้น

ตลาดร้านค้าเดิม ริมคลองภาษีเจริญ ปัจจุบันเลิกกิจการแล้ว
ภาพถ่ายโดย นายดำรงพันธ์ อินฟ้าแสง เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2549

เมื่อเป็นชุมชนใหญ่ขึ้น ได้มีการสร้างโรงเรียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2485 เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาชื่อโรงเรียนประชาบาลตำบลหนองแวงสหราษฎร์บูรณะ (วัดหนองแวง) และในปีพ.ศ. 2492 ได้สร้างโรงเรียนมัธยมวัดหนองแวง ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับมัธยมแห่งเดียวและมีชื่อเสียงมากในสมัยก่อน มีนักเรียนจากชุมชนใกล้เคียงมาเรียนเป็นจำนวนมาก เช่น หลักห้า กระทุ่มแบน คอนไก่อดี บางยาง เป็นต้น

ธุรกิจการค้า การเกษตร โรงสีไฟ ก็เกิดอุปสรรคเมื่อมีการสร้างถนนเพชรเกษมเมื่อ พ.ศ. พ.ศ.

2479-2483 และได้มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ยุบอำเภอหนองแวง ให้เป็นกิ่งอำเภออยู่ในความปกครองของอำเภอกาญจนะ จังหวัดธนบุรีเมื่อปี พ.ศ. 2481 เพราะเป็นอำเภอหนองแวงเป็นอำเภอขนาดเล็ก และมีปริมาณงานไม่มากนัก เมื่อเทียบกับอำเภอข้างเคียงเช่นอำเภอกาญจนะ ทำให้อำเภอหนองแวงลดบทบาทความสำคัญลง และการค้าขายก็เริ่มเข้าสู่การใช้เส้นทางบกเป็นหลัก

บ้านพักนายอำเภอคนแรก

ภาพถ่ายโดย นายดำรงพันธ์ อินฟ้าแสง เมื่อ วันที่ 7 มกราคม 2549

ชาวนาเริ่มหันมาปลูกพืชผักแทนเนื่องจากมีราคาดีกว่าและปลูกได้ตลอดทั้งปี ผิดกับการทำนาที่ทำได้เพียงครั้งเดียวในหนึ่งปี เมื่อมีการทำนายน้อยลง โรงสีไฟก็ค่อยๆปิดกิจการตาม จนกระทั่งเมื่อมีการตัดถนนเข้ามาถึงชุมชนหนองแวง การซื้อสินค้าจากภายนอกสะดวกขึ้น การสัญจรค้าขายทางน้ำหมดความสำคัญลงไป ชาวบ้านหันมาปลูกดอกกล้วยไม้มากขึ้น นาผืนสุดท้ายก็กลายเป็นสวนดอกไม้ไป

การพัฒนาเป็นชุมชนเมืองเริ่มคืบคลานเข้ามา พื้นที่ถูกปรับเปลี่ยนเป็นโรงงานอุตสาหกรรม อาคารพาณิชย์ และบ้านจัดสรร ผู้คนแบบชุมชนเมืองเข้ามาอยู่อาศัยแบบคนแปลกหน้า การเล่าขานความเป็นมาของชุมชนจากคนสู่คนขาดหายไป เหลือแต่ชุมชนเล็กๆ กระจายอยู่ริมคลองกาญจนะ ที่มีตลาดร้านค้าริมน้ำที่เคยเฟื่องฟู แต่ปิดกิจการเป็นแต่บ้านพักเก่าๆ หรือถูกปรับเปลี่ยนไป

ผนังวิหาร

เสารับพาไล

ภาพถ่ายโดย นายคำรงค์พันธ์ อินฟ้าแสง เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2549

สิ่งหลงเหลือทางวัฒนธรรม ที่สามารถสืบทอดเล่าเรื่องราวในอดีตของชุมชน ได้แก่ วิหารหลวงพ่อโต หรือพระอุโบสถหลังเก่า เป็นอาคารสถาปัตยกรรมที่เก๋ขบ่งบอกถึงความเจริญในอดีต สร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2428 แต่มีการซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์มาโดยตลอด จัดเป็นอาคารที่ทรงคุณค่ามีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่สมบูรณ์ มีการประดับตกแต่งที่วิจิตรประณีต แบบช่างพื้นเมือง ภายใน

ยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง เหนือกรอบประตูหน้าต่าง เป็นภาพเทพชุมนุม โดยรอบคั่นด้วยพัลลภ เป็นภาพที่เขียนแบบพื้นเมืองที่มีความละเอียดมากถึงแม้จะใช้สีเพียงไม่กี่สี แต่ทำได้ลงตัวกลมกลืนงดงามมาก รวมทั้ง หอไตร วัดหนองแขม เป็นหอไตรกลางสระน้ำ มีสัดส่วนที่สวยงาม สร้างเมื่อ พ.ศ. 2440 อาคารกุฎีต่างๆ ภายในวัดสามารถเล่าเรื่องราวชุมชนได้ดี

โครงสร้างภายใน เรือนทรงปั้นหยาชั้นเดียว

ภาพถ่ายโดย นายคำรงค์พันธ์ อินฟ้าแสง เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2549

นอกจากนี้ เรือนพื้นดินภายในชุมชน ที่เป็นเรือนอยู่อาศัยริมน้ำ เรือนค้าขายริมน้ำ ถึงแม้ว่าเรือนเหล่านี้จะมีการปรับเปลี่ยนรูปทรงไปบ้าง แต่ยังรักษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่บ่งบอกถึงเรือนริมน้ำได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะเรือนไทยของนายสำราญ รอดรงค์ ที่มีอายุถึง 100 ปี ที่ยังคงรักษารูปทรงเรือนไทยจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

การรักษาอาคารสถาปัตยกรรมสมควรกระทำโดยเร่งด่วนก่อนที่จะมีสภาพทรุดโทรมลงไปอีก รวมทั้งการจัดการอาคารดังกล่าวควรมีคณะกรรมการในการจัดการ เช่นอาคารวิหารหลวงพ่อโต หรือพระอุโบสถหลังเดิม ได้มีการบูรณะมาแล้วเมื่อ ประมาณปี พ.ศ.

2527 แต่ภายในอาคารมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีอายุร้อยกว่าปี อยู่ในสภาพชำรุด ผิวนูนฉาบร่อนออก ชั้นรองสีหลุด สมควรริบดำเนิการประสานงานฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง กรมศิลปากร ให้ผู้เชี่ยวชาญมาสำรวจและทำการซ่อมต่อไป

สำหรับในส่วนของตัวอาคารภายนอกที่ได้รับ การบูรณะแล้ว แต่ทางวัดได้สร้างหลังคาพลาสติกโครงเหล็ก ปิดครอบ ภายในกำแพงแก้ว ตั้งแต่ตัวอาคารจดกำแพงแก้ว ด้านทิศเหนือที่เป็นด้านหน้า และทิศตะวันตก ทำให้บดบังมุมมองในการชมความงดงามของอาคาร เห็นควมมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ เปิดมุมมอง เพื่อความสวยงามและสนับสนุนการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ด้วย

ในส่วนของเรือนปั้นถั่วที่ชำรุดทรุดโทรมมาก ควรสนับสนุนให้มีการบูรณะโดยถูกวิธี เรือนริมน้ำที่อยู่ในสภาพดีควรจัดภูมิทัศน์เปิดมุมมอง รวมทั้งการตั้งคณะกรรมการจัดการดูแล ขอความร่วมมือในการซ่อมแซมปรับปรุงอาคารให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อเป็นระเบียบ

ถึงแม้ว่าวัฒนธรรม วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ของชุมชนหนองแขมบางส่วนจะสูญหายไปกับกาลเวลา อาคารสถาปัตยกรรมภายในวัดรวมทั้งเรือนอาศัย ที่เหลืออยู่ก็เป็นตัวแทนทางวัฒนธรรมที่ควรรักษาไว้

บรรณานุกรม

1. กรมศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ. 2526. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา.
2. เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. 2495. พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 4 เล่ม 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
3. บุษบา เจริญทรัพย์. 2513. หอไตร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

4. ปิยนาด บุญนาค. 2525. คลองในกรุงเทพฯ: ความ เป็นมาการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อกรุงเทพฯ ในรอบ 200 ปี (พ.ศ. 2325 - 2525). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
5. พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสสมณชลธารชบุรี ร.ศ. 128 (พ.ศ. 2452). 2504. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมอาบ ต.ช. ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส 21 ธันวาคม 2504. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
6. วัดหนองแขม. 2527. ที่ระลึกงานผูกพัทธสีมาฝังลูกนิมิต วัดหนองแขม เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร 1-10 เมษายน 2527. กรุงเทพฯ: กิจเกษมการพิมพ์.
7. วัดหนองแขม. 2529. อนุสรณ์ครบรอบ 9 ปี ก่อตั้งมูลนิธิวิทยาคารคุณ (หลวงพ่อพร) วัดหนองแขม ในงานคล้ายวันมรณภาพพระครูวิทยาคารคุณ (หลวงพ่อพร) ณ วัดหนองแขม กรุงเทพมหานคร 6-7 กันยายน 2529. กรุงเทพฯ: สุตรไพศาล.
8. สมคิด จิระทัศนกุล. 2547. รูปแบบพระอุโบสถและพระวิหาร ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: บริษัท วิริยะธุรกิจ จำกัด.
9. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2501. เรื่องเสด็จประพาสต้นในรัชกาลที่ 5. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาตรี หม่อมศิริวงศ์วรรัตน์ (ม.ร.ว. ฉายฉาน ศิริวงศ์) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2501. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
10. สำนักงานเขตหนองแขม. 2535. อนุสรณ์ 90 ปี เขตหนองแขม. สำนักงานเขตหนองแขม. 2545. กว่าจะถึงวันนี้ หนึ่งร้อยปี เขตหนองแขม.
11. อรศิริ ปาณินท์. 2544. เรือนค้าขายปั้นถั่วในชุมชนเมือง. กรุงเทพฯ: เจ. พีร์น94.